

II

OLÁH CSIKI IRÉN – OLÁH SÁNDOR

KAPCSOLATTARTÓ FORMÁK VÁLTOZÁSA HOMORÓDALMÁSON

A köszönés, üdvözlés az emberi kommunikációs gyakorlat eleme. Az üdvözlési formák mai rendszere hosszú fejlődési folyamat eredményeként alakult ki. A nyelvterületenként, kultúránként változó üdvözlések közös vonása, hogy a kommunikációs kapcsolat megteremtésére, tagolására szolgálnak. A magyar nyelvű köszönésformákat ismereteink szerint ezidáig viszonylag kevesen vizsgálták. Nyelvi szempontból Ladó János foglalkozott ezzel a kérdéskörrel (1959), R. Hidas Judit (1975) és Papp György (1980) szemiotikai szempontokat érvényesítenek munkáikban.

E dolgozatban a falusi környezetben használatos üdvözlésformák rendszeréből egyetlen köszönéstípus változását vizsgáltuk, mégpedig *a földművelő munkák (szántás, vetés, kapálás, aratás) során használt köszönését*, hozzá kapcsolódó nyelvi, gesztusbeli sztereotípiák átalakulási folyamatait, a ma még élő formák funkcióváltozásait. Modellként és megközelítő eljárásként Hop-pál Mihály (1982 b), Hankiss Elemér (1982) és Erwing Goffman (1981) szempontjait és eljárásait használtuk fel: Adatainkat egy Hargita megyei faluban, Homoródalmáson gyűjtöttük 1982 folyamán, adatközlőink neve és életkora a tanulmány végén található. A mai formák vizsgálatánál személyes megfigyeléseinket is felhasználtuk, míg a két világháború közti időszakra vonatkozó anyagot oral history típusú magnófelvételekből szűrtük ki. A kapcsolattartó formák kutatása csak egy kis területét képezi kutatómunkánknak, amely e faluközösség régebbi és mai „működésének” feltárására irányul. A többirányú vizsgálódás lehetővé tette számunkra, hogy az itt bemutatott jelenségekört több oldalról közelítsük meg.

A téma szempontjából szükséges elmondani, hogy Homoródmáson az adatközlők átfogta időszakban a köszönés vizsgálatakor nem találtunk olyan adatokat, amelyek lényeges társadalmi rétegzettségre utalnának. A különböző nagyságú földparcellák birtoklása eredményezett ugyan bizonyos társadalmi rétegzettséget, de ez nem jelentett lényeges életmódbeli különbségeket. Különbségek inkább a fogyasztás (táplálkozás, ruházkodás, gazdasági felszereltség) terén nyilvánultak meg. Az egyéni érdekek általában hasonlóak voltak, céljuk a stabil anyagi helyzet megteremtése és megtartása volt, ez utóbbit szolgálta az egész évi kemény munka. Mindenki igyekezett a birtokában lévő földparcellát lehetőleg saját erőből és minél tökéletesebben megművelni. A földek nagysága szerint oszlott meg az egyes családok által végzett munka is. „Kinek minél több földje vót, annál többet kellett dógozni” (B. A.). Az azonos életmód és életrend egy szerkezetében homogén szokásrendszert éltetett egészen a hatvanas évekig, és ezt a rendszert mindenki egyformán használta, egyformán birtokolta.

A helység lakóiról a továbbiakban mint közösségről fogunk beszélni, mivel együttélésüket a következő négy tényező határozza meg: közös érdek, közös cél, közös értékrend és e három tényező meglétének tudata (vö. Hankiss 1982. 64.). A közösség életében e tényezők mindenike intenzíven jelen van, s ennek eredményeképpen a közösségnek erős belső kohéziója, hatékonysága és a külső hatásokkal szemben ellenállóképessége van. Ugyanakkor erős az önnön tagjaira gyakorolt hatása is. A külső és belső tényezők együttes „nyomása” eredményezi – többek között – a köszönési formák szigorú megőrzését is, magának a köszönési gyakorlatnak normaként, szigorú előírásként való működését. Az általános körülírás után lássuk, milyen környezetben működött a vizsgált köszönésforma hajdani változata!

A köszönés helye minden esetben a mindenki által jól ismert határ (a falut körülvevő földterületek). Jól ismert olyan értelemben, hogy tudták: hol, melyik családnak mekkora darab és milyen minőségű földje van, azt kitől vette, vagy milyen úton-módon jutott hozzá. Bizonyos határrészekben azonos időszakban azonos munkákat végeztek, az ugarrendszer a legújabb időkig fennmaradt. A köszönés használói ezenkívül jól ismerték egymást is. Név, külső megjelenés, vagyoni helyzet, családi állapot, az egyén múltja egyaránt ismert a falu minden tagja

előtt, az embereknek tudomásuk van az egymás életében végbement vagy várhatóan bekövetkező változásokról. Egyetlen pillantással felmérhették: ki az illető, aki közeledik, milyen munkát végez, vagy hová és mi célból megy.

Az elmondottakból megállapítható, hogy ismert térben egymás számára ismerős emberek találkoztak ismert okból, a földművelő munka rendjének megfelelő időben és gyakorisággal. A felsorolt elemek a köszönés környezetében hierarchiába szerezten vannak jelen, s a köszönés saját, rendszerjellegű környezetét alkotják. Hoppál Mihály értelmezése alapján (1982 b) a köszönést folklórjelenségnek fogjuk fel. Sajátosságai: a szóbeliség, a szójhagyomány útján való öröklődés, az újabb nemzedéknek való átadását a család és a közösség biztosítja. Nézzük meg, hogy ebben a környezetben hogyan folyt le az esemény. (Itt szükségesnek tartjuk az esemény fogalom értelmezését. Ezzel a szóval jelöljük a köszönés aktusát, a hozzátartozó összes környezeti elemmel: szöveg, gesztus, hanghordozás, térbeli viszonyok, a köszönés menetében szerepet kapó fizikai környezet.) Az eseménybe minden beletartozik, aminek a köszönés egy adott aktusában valamilyen csekély szerepe van. A vizsgált típus bemutatása céljából két példát ragadunk ki az összegyűjtött anyagból. Az elsőben egy konkrét esetet mond el az adatközlő (Sz. D.). A félreértések elkerülése végett a párbeszéd melletti értékeléseket, kommentárokat zárójelbe tettük.

„A temető mellett vót egy darab földünk s az ösven keresztül ment rajta, s osztán ugye kimentünk kapálni, mikor ott jöttek ki bácsimék, megálltak, a kalapot leemelítotte:

– No, felköttetök-e András, hogy vattok? (Mondta apámnak, mert üdösebb vót.)

– Fel, hálistennek, hát maga es? (Akkor így monták.)

– No, a Jóisten segélj ön meg a mai napra s adjon áldást a munkátok után! (Akkor így köszöntek.)

(Apám viszonozta:)

– A Jóisten segélje meg magokat es, s adjon áldást mindnyájunk munkája után!”

A következő szövegben az adatközlő általánosságban beszél erről a köszönési gyakorlatról:

„Ezelőtt mikor szántottunk s vettünk vaj kapáltunk, e vót a szokás:

– Isten ádj meg! (Mondta, aki érközött.)

- Isten ádj meg! (Fogadta a másik.)
  - No, szántasz-e koma?
  - Igen. (Válaszolt.)
  - Jószerencsés napot, segedelmet s áldást a munkátok után!
  - Köszönjük, nektök es!
- Mindenütt jó fáénul köszöntek, mikor mentek a föld mellett. Erősen ritka vót, hogy az elmaradjon.”

Mivel a földek művelése a családok minden munkabíró tagját igénybe vette, a munkaalkalmak során az esemény rendszerint nem két egyén között zajlott le, hanem a munkára kivonuló család minden tagja részt vett benne, különösen akkor, ha rokonokról vagy közeli ismerősökről volt szó. Az esemény súlypontja a családfők között lezajló párbeszéd, de ugyanakkor az asszonyok, gyermekek is elfoglalják az eseményben az őket megillető helyet, és igyekeznek a helyzet által megkövetelt szabályokat betartani (a szóvivők üdvözlési szertartását tiszteletteljes csendben végighallgatják, majd mindenki a másik családbeli, neki megfelelő partnerrel vált néhány szót). Ha egy család közeledett egy földdarabhoz, ahol „egy asszon dógozott, akkor es ugyanezt a köszönést monták. Jószerencsés napot, segedelmet s áldást a munkád után, komámasszon! Azt tartsák, aki meen, az köszön annak, aki ott vót a földön” (B. Á.).

Empirikus leírás és értelmezés

Az esemény kezdete az, amikor az érkezők (a továbbiakban É) föl ismerik és számba veszik az útvonaluk mellett munkálkodó családot vagy egyént, a fogadót (a továbbiakban F). Lehet fordítva is, amikor F ismeri fel É-t, de valószínűbb az első eset, F-nek ugyanis van egy távolról szembetűnő ismertetőjegye, a földparcella, amelyen dolgozik. É optimális hallótávolságra megáll és kalapját megemelintí. Erre F abbahagyja munkáját, felegyenesedik, ő is megemelintí a kalapját. Ha F nem veszi észre É érkezését, akkor mindezt a megszólítás után végzi el s utána válaszol a megszólításra. A párbeszéd ideje alatt a beszélők egymással szembefordulva állanak, a köztük lévő távolság esetenként változhat. A távolság szabta meg a hangerőt is, kézfogásra csak olyan esetben került sor, ha a két félnek valami hosszadalmasabb és fontosabb megbeszélni valója volt. Az elhangzó szöveget rendszerint gesztusok is kísérték: „No, jól kapálódik-e? (Vaj azt kérdezte:) – Megért-e, van-e szeme neki?

– Hát elég súlyos szeme van. (Mondta a másik, a kévét emelgette s mutatta; hogy elég súlyos szeme van a búzájának)” (S. A.).

A szavakat a szükségesnél nagyobb hangerővel, kimérten, a magánhangzókat kissé elnyújtva ejtették, a mondatok között az átlagosnál hosszabb szüneteket tartottak, nyugodtan kivárták, hogy a másik fél befejezhesse a mondatot. A párbeszéd elhangzása után É továbbindult, F pedig folytatta munkáját. Az esemény simán, zökkenőmentesen zajlott le, nem adódtak benne váratlan fordulatok. Hogy mennyire szabály volt ez a köszönéskor, azt a pusztán kijelentések mellett („ritka vót, hogy elmaradjon”, „mindenki köszönt”) jól érzékelteti az egyik adatközlő érvelése: „Ha én dogoztam a földemön, s valaki elment mellettem anélkül, hogy köszönt vóna, én akkor es azt gondoltam, hogy az illető egész biztosan köszönt, csak én nem vettem észre, nem hallottam meg” (S. A.). A szabályjellegét bizonyítja az is, hogy a közösség ma is őrzi egy, a század elején élt híres szabálysértő emlékét, - aki „nem törődve sem rokonnal, sem szomszédal, sem barátal” (Sz. M. D.), figyelmen kívül hagyta nemcsak a közösségi együttélés normáit, hanem a gazdálkodás bevett szokásait is.

Ha a leírt szabályszerűségekhez még hozzávesszük a bemutatott gesztusokat és a térbeli helyzet elemeit (megállás, a munka abbahagyása, kalapemelés, szembefordulás), akkor megállapíthatjuk, hogy mindkét egyén egyformán számít a kapcsolat felvételére, sőt biztos a kapcsolat létrejöttében, mindketten fontosnak tartják, hogy lejátszódjon az esemény. A benne résztvevőknek nem kell különösebb gonddal vigyázniuk az eseményben megfogalmazandó szavakra és gesztusokra, mert szinte automatikusan végzik mindezt, annyira begyakorolták ezeket a formákat. Az egyén kész értékrendet vesz át a szocializációja során a köszönések világát illetően is, az ebbe való beilleszkedés, a használat megőrzi mind a saját, mind a közösség többi tagjainak méltóságát. A közösség nem nyugszik bele könnyen, hogy megsértsék ezeket a szabályokat. Aki ki akar válni, aki el akarja magát határolni ezektől a normáktól, azt elítélik: „az nem vót feltételözve egy rendös családnál, hogy nem köszön. Az rendetlen család vót, ahol nem köszöntek” (B. Á.).

Az eseményben résztvevő személyek közötti viszony vizsgálatához be kell vezetnünk néhány társadalomlélektani fogalmat (vö. Goffman 1981). A leírt eseményekben mindig kapcsolat-

újrafelvételről van szó, az egyének előzetesen már ismerik egymást. A társadalomban két egyén között a szociális kapcsolatok révén létesül valamilyen viszony. Az egyének a kapcsolatok végpontjai. Az elemzett eseményekben mindkét egyénnek kötelezettsége, hogy az adott helyzetben az előírt tevékenységbe bekapcsolódjék. Az események lejátszódásának pillanatában a végpontok közötti kapcsolatnak már egy bizonyos előtörténete van, s egy meghatározott fejlődési fokon áll, a résztvevők előzetes tapasztalattal rendelkeznek e kapcsolatáról, az újrafelvétel során, megőrzik és újjászervezik ezeket a tapasztalatokat. A kapcsolat végpontjai között egy lehorgonyzott viszonyról van szó. Ez a viszony feltételezi a végpontok ismerőségét. Az ismerőség összetevői Goffman szerint az egyének közötti bizalmasság, együttérzés és együttesség.

A bizalmasság nem mindig állapítható meg az eseményből. Megtévesztő lenne, ha az egyes megszólításokban előforduló kapcsolatmegnevezésekből indulnánk ki. A „szomszéd”, „sógor”, „koma” és más ezekhez hasonló megnevezések mögött a bizalmasság számtalan árnyalata húzódhat meg. A bizalmasság fokát eltakarja a konvencionalizálódott szöveg. A bizalmasság ugyan minden esetben kézzelfoghatóan jelen van, de erősségi fokát csak részletekbe menő elemzésekkel lehetséges megállapítani.

Az együttérzés (az egyik fél mennyire kezeli saját érdeként a másik fél érdekeit) szintén megfogalmazódik a párbeszédben, egymásnak kölcsönösen kívánják: „szerencsés napot”, „segedelmet s áldást a munkátok után”. A felek ismerik egymás munkáját, vagyoni állapotát, családi helyzetét, nyitott könyv előttük a másik fél sorsa, ők is ugyanazt élik, ugyanannak a sorsnak a részesei. Érdekeik ugyanazok, mindannyiuk létfenntartásának legfontosabb eleme az „áldás”, s így a másik érdekeinek saját érdekként való átélése, felfogása igen jelentős mértékben jelentkezik.

Az eseményben az egyének együttessége, a kapcsolatot újrafeltevő egyének kiléte intézményesen meghatározott, az intézményes elrendezettségből következett: „Hát ugye a fődek egymás mellett vótak, a rokonság ugye körül, ott mindenki dógozott. Mint most a munkatársak, ugye, ha egyik a másikkal kapcsolatban van, akkor es a rokonság úgy vót” (B. Á.-né). Az együttességet inkább az hangsúlyozza, hogy egy határrészben ugyanabban az időszakban ugyanolyan munkát végeztek. A határrész belátható, a „rokonság körül”, az egyén sosem érzi

egyedül magát. Úgy véljük, hogy az elmondottak igazolják az esemény közösségi jellegét, közösségi irányultságát. A szabályszerűség, a gesztusok, a helyzet szinte menetrendszerű ismétlődése elvben ugyanazokkal a résztvevőkkel, a megszokott formák ismerete és alkalmazása az eseménynek szertartásjellegű kölcsönöz, mintegy szentesíti az illető tevékenységet.

Mai formák

Az előbbi részben leírt konvencionalizálódott kapcsolattartó formák az ismertett környezetben mindaddig működtek, amíg a környezet elemeinek többsége a közismert társadalmi változások következményeként átalakult. Eltűntek a magántulajdonú földek, alapvetően megváltozott a földhöz mint termelőeszköz-höz való viszony. A háztáji parcellák kiosztásánál nincs szerepük a rokonsági és szomszédsági kapcsolatoknak, az emberi erővel végzett munka szerepe csökkent, a legtöbb családnál ma már nem a földművelés a létfenntartás alapja. A foglalkozási struktúra heterogén (az egyes családokon belül is), az érdekek differenciálódtak. Megritkultak vagy eltűntek a közös munkalkalmak, ahol a vizsgált köszönéstípust használták. „Most nem szántunk s nem vetünk, s akkor mit köszönj?” (S. A.) A közösség tagjai kevesebb és pontatlanabb információval rendelkeznek a többiekéről, az egyén megjelenése az egyes helyzetekben sokkal váratlanabb, véletlenszerűbb, ugyanakkor indítékai homályosak, burkoltak maradhatnak a másik számára. Az esemény lefolyásába beleszól az időhiány is. „Most ha munkából hazajő az embör, két-három óra van, s úgy siet kapálni, még azt es bánja, ha valakinek köszönni kell, hogy minél hamarább odaérjön” (B. D.).

A jelenlegi köszönésformának nincs megszokott, általánosan ismert szövege: „Most inkább azt mondják, hogy Isten ádja meg, jól kapálódik-e, s a más nem mond semmit” (B. Á.). „A régi formát néha az öregök, akik még megvannak, azok mondogasák, a fiatalok nem törődnek vele, nem ismétölik” (Cs. Gy.-né). Maga a köszönés gesztusa is esetleges: „Még egy-egy nem es köszön, nemhogy mondják, amit ezelőtt. Ha közelebbi, esetleg valamit hezszól. Ha távolabbi, még nem es köszön” (B. Á.). Ma már a legtöbb esetben a mezőn is ugyanazt a köszönésformát használják, mint a faluban. Az esetleg kialakuló párbeszéd tartalmát a két fél közti bizalmasság foka szabja meg. A köszönéssel azonosítja egyik fél a másikat, jelzi, hogy felismerte

és továbbra is fenntartja vele a kapcsolatot. Elmaradtak, lemorzsolódtak a régi köszönésforma egyes elemei: a gesztusok redukálódtak, a hajdan kidolgozott kompozíciót legtöbbször csak egy kényszeredett biccentés vagy kézfelemelés helyettesíti. Elmarad az együttérzést kifejező kölcsönös jókívánság, ennek egyik fő oka a foglalkoztatási szerkezet sokfélesége. „Kinek mekkora földje vót, abba járt, hogy megdógozza. Megdógozta a földet, megganyézta, vette bé például, amíg kollektív lett. Akkor mindenki a felebarátjának kívánta a szerencsés jónapot, segedelmet s áldást a munkájok után. Azt odamonta! Hogy a munka után legyen áldás, ne dógozzon heába. Akinek jó gabonája vót, az büszke vót mellette. Most a gabonát a motrok elhordják, elvetik, learassák, mü most nem forgunk benne” (S. A.). Említettük már azt is, hogy egyes gesztusok lemorzsolódtak: „Ezelőtt köszöntek s kalapot emeltek, főleg kalapot emeltek, nemcsak szóilag köszöntek, mint most. Most átlagba a kalapemelés elmarad” (B. Á.). A kalapemelés nem annyira a személynek, inkább az életfenntartó munkának, tevékenységnek szólt, amit végzett mindenki „a maga birtokán”. A megváltozott társadalmi környezet tükröződik a mai, a régihez viszonyítva felemás, csonka köszönésformákban. A köszönésformáknak ezt az átalakulási folyamatát próbáljuk szemiotikai fogalmak segítségével is ábrázolni.

Abból a megállapításból indulunk ki, hogy: „a köszöntések mindig társadalmilag meghatározott helyzetekbe épülnek be a kommunikációba, s a jelhelyzet kultúránként, köszönésként változó kritériumát is társadalmi tényezők szabják meg” (Papp 1980). Esetünkben a társadalmilag meghatározott helyzet a mézőn való találkozás. A kialakuló jelhelyzet kritériumait a régihez viszonyítva új, megváltozott társadalmi tényezők szabják meg. Következésképpen a lejátszódó folklóresemények a megváltozott társadalmi tények objektivációjaként már nem mehetnek végbe régi formájukban. Az új formákat a saját folklórlóját élő közösség alakítja ki, „újrafermenti a régi formákat és jelentéseket, új elemeket és kapcsolatokat hoz létre” (Hoppál 1982 b). A kapcsolatok végpontjait képező egyének közül a kezdeményező félnek elemeznie kell az adott szituációt. Ezen elemzés során jut el a kötelező vagy fakultatív kódolásra kerülő megkülönböztető jellemzőkig (Civjan terminusa, rövidítése MJ, idézi Papp 1980). A szituációt ismerve a kezdeményező fél kiválasztja a stratégiát.

A köszöntést fogadó félnek, a címzettnek elemeznie kell a jelzést. Az elemzést problematikusá teheti a jelzések homonimitása, az, hogy igen eltérő MJ-eket hordozhatnak ugyanazok a kódok, főleg más-más befogadó számára (Papp 1980). Az egyének az esemény alkalmával a megértés, az élethelyzetek megértése során múltbeli tapasztalataikra és az őket körülvevő világ tényeire vonatkozó tudásukra hagyatkoznak. Az esemény megértésének és értelmezésének folyamatában fontos szerepük van a sokszor visszatérő „ismerős jelenetek”-nek (Harold Garfinkel fogalma, idézi Goffman 1981). Esetünkben: milyen gyakorisággal találkoznak a mezőn ugyanazok a személyek hasonló indíttatásból. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy ma már sem a személyek nem ugyanolyanok, sem az indíttatások nem azonosak a régi formánál tárgyaltakkal.) Az „ismerős jelenetek” nem értek el ilyen szervezetségi szintet. A továbbra is folklórtényként funkcionáló köszönés formailag igen heterogén képet mutat. Ez természetes is, további érvként pedig az elmondottakhoz még hozzávehetjük Hoppál Mihály egy megállapítását: „régén egy falusi közösségben mindenki ismerte a mindennapi viselkedés íratlan szabályait. Ma viszont a hagyományos (és zárt) közösségek felbomlásával hihetetlenül megnőtt a különféle alkalmi együttlétekhez kötött, választható szabályok száma. Nem arról van szó, hogy nincsenek szabályok, hanem inkább arról, hogy az állandó és széles körű választási lehetőségek miatt nagyobb a kockázat, megnő a szabályok eltévesztésének hibalehetősége. S a kockázattal együtt nő bennünk a félelem” (1982 b). Tehát kitermelődnek az új társadalmi viszonyoknak megfelelő köszönésformák, de az egyének még nehezen igazodnak el a használatukat irányító szabályok útvesztőiben. Ez jól érzékelhető az alábbi példából is:

„Kaszálunk apámmal a Malomódalba, s jó B., köszönt s mű es visszaköszöntünk, s odaszólt, hogy: Jól kaszálódik-e, no? Apám valamit válaszolt, s mikor elhaladt, azt mondja: No még én életömbe ilyent nem hallottam! Nem arról van szó, hogy B. nem jót mondott, csak valahogy nem talált oda” (S. V.).

Ez az esemény a következőképpen játszódott le: É, a kezdeményező fél meglátja az ismerős egyéneket, az összeálló situációt elemzi, majd a releváns jegyek alapján kiválasztja a használható stratégiát. Releváns jegyek: az időpont, a földparcella, a közösség ismerős tagjai, a végzett munka jellege. A kiválasztott stratégia: egy, saját meggyőződése szerint az adott

helyzetre alkalmazható jelkombinációt fog használni, s e közlemény elemeinek megválasztásában múltbeli tapasztalataira és az adott szituációban megjelenő tényekre vonatkozó tudására támaszkodik. Vannak ismeretei a különböző munkaalkalmak során használt régi köszönésformákról, számol azzal, hogy olyan helyzetbe került, amelyben egy ilyen köszönésforma releváns lehet. Számba veszi a helyzet mérlegeléséhez szükséges minden információját, és ezek alapján dönt a használt köszönésforma mellett.

Nézzük most ezt az eseményt a fogadó oldaláról. F felfogja és elemzi a jelzést, ami hozzá érkezik. Visszatetszést kelt benne ez a kapcsolatfelvételi próbálkozás. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a fogadó nem úgy értelmezte a feléje irányított jelzést, ahogy a kommunikációt kezdeményező É elképzelte. É ugyanis eltévedt az adott szituációban, a ma használatos többféle köszönéstípus közül nem jól választott. Nem ismerte fel vagy félreismerte az adott szituációnak megfelelő köszönésformát, ezért zavar állt be az esemény lefolyásában. Ugyanakkor F sem ura a helyzetnek, egyáltalán nem tudja előre, hogy a közeledő É fog-e köszönni, és ha igen, mit, tehát a reakció módjáról neki is pillanatok alatt kell döntenie. Ez a gyors reagálás a közösség tagjai számára egyelőre „új” követelmény, aminek igen ritkán tudnak zökkenőmentesen eleget tenni. Ilyen rövidzárlatos események nemcsak az idős és fiatalabb nemzedék tagjainak találkozásaikor jönnek létre, hanem a közösség bármely két tagja között is. Nem mindenkit egyformán érintett az urbanizáció szele, következésképpen ma már az egy nemzedékhez tartozóknak sem ugyanaz a tudásuk, a tapasztalatuk.

*

A formák változása nyilván nemcsak az eltűnésben érhető tetten, hanem a régi formák különböző módzatokban való továbbélésében is. Ennek egyik esete az is, amikor az öregek még a régi formákat „mondogassák”. Ebben az esetben a köszönésforma nem is annyira magáért a köszönésért van, inkább egy bizonyos viszonyulás megfogalmazódását jelenti. Az az idős ember, aki ezeket a köszönésformákat még saját nemzedéktársai körében használja, a köszönés gesztusával egyben a megváltozott társadalmi körülményekhez való viszonyulását fogalmazza meg. A régi köszönésforma megmaradt ugyan, de hajdani funkcióját részben vagy egészében elveszítette, ma már új je-

lentés is járul hozzá. Tulajdonképpen ugyanez a jelenség játszódik le a dolgozat folyamán elemzett esetekben is, ahol a régi formák széthullásáról és töredékekben való továbbéléséről beszéltünk. A régi forma elemei rendszerint új jelentéssel ruházódnak fel, ezeket azonban nem könnyű észrevenni, mert elég ritka a jelentésváltozásnak az a tiszta esete, ami az idősebb generáció köszönési gyakorlatában ma tetten érhető. Ők mondják a régi formákat, és ez a gyakorlat egyben distanciateremtés, a saját-világ határainak meghúzása, az „otthonosság” megteremtése a kommunikációs gyakorlatban. De ugyanez a folyamat játszódik le akkor is, amikor a fiatalabbak az öregek előtt mintegy szerepelnek azzal, hogy tüntetően megjátszott természetességgel egy-egy régies formát választanak. Egy másik szinten pedig ugyanezek az észrevétlenül még továbbélő és már más köszönéstípusokba is beépült formák a generációk közötti öntudatlan kapcsolatteremtés vagy távolságtartás eszközei is lehetnek, attól függően, hogy a címzettek és az esemény más résztvevői hogyan értelmezik őket. Feladatunk jelenleg ennek a változási folyamatnak és a benne termelődő sokféle funkciónak s jelentésnek nyomon követése.

Adatközlőink:

Szabó Dénes (sz. 1901)
Szabó Mózes Dávid (1905–1984)
Csiki Gyula (sz. 1924)
Csiki Gyuláné Balogh Irma (sz. 1926)
Sándor Albert (sz. 1927)
Bodor Árpád (sz. 1928)
Beke Dániel (sz. 1931)
Bodor Árpádné Beke Irma (sz. 1935)
Sándor Vilmos (sz. 1954)